

Yaşlılar ve yetişkin çocuklar

GÖNÜL İÇLİ¹ Pamukkale Üniversitesi

Öz

İnsanlar yaşlandıkça üstlendikleri roller ve ilişkileri değişmektedir. Yaşlı ana babaların yeni rollerine uyum sağlayabilmeleri çocukların yaşlılık dönemini anlayabilmeleri ailelerin bu konuda bilgilendirilmeleriyle mümkündür. Daha fazla bakıma gereksinim duymaları nedeniyle aileleri ve toplum tarafından daha fazla desteklenmeleri gerekmektedir. Bu çalışmanın amacı, yaşlıların karşılaşılabilecekleri sosyal sorunları, yaşlılar ve yetişkin çocuklar arasındaki kuşaklar arası dayanışma, informal bakım, yardım ve destek ilişkilerini sosyolojik bir perspektifle değerlendirmektir.

Anahtar kelimeler: Yaşlı, yaşlanma, yaşlı ana baba, kuşaklar arası ilişkiler

Elderly people and adults

Abstract

As a person gets old his/her relationships and the roles he/she assumes change. The adaptation of the old people to their new roles and the understanding of the old age period by the children can only be achieved through the education of the families on this issue. Because of the fact that the elderly people need care, they should be supported by their families and the public. The present study aims at analyzing the social problems of the elderly people, intergenerational solidarity, informal care and supporting activities from the stand point of sociology.

Key words: elderly, aging, elderly parents, intergenerational relations

Giriş

Yaşlılık, tarihsel süreçler ve kültürlere göre farklılık gösteren bir olgudur. Yaşlılığa farklı anlamlar yüklenmekle birlikte, bir sorun olarak görülmesi ve bu konuda araştırmaların yapılması oldukça yenidir. Özellikle gelişmiş toplumlarda yaşlı nüfus oranındaki artışları gösteren demografik çalışmaların yaygınlaşması, akademik ve politik çevrelerde yaşlılara ilgiyi arttırmıştır. Günümüzde yaşlılara sunulan informal ve formal hizmetlerin artırılması, sosyal politikaların oluşturulması, yaşlılıkta yaşam kalitesinin yükseltilmesi gibi konularda çaba sarf edilmektedir.

¹ Prof. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Kınıklı Kampusu, DENİZLİ

* Bu metin, Mart 2006 tarihinde Yaşlı Sorunları Araştırma Derneği (Denizli) konferansında sunulmuştur.

Yaşlılık, bir disiplin olarak sosyolojinin de ilgi alanı içersindedir. Sosyolojik bakış açısı yaşlılığın incelenmesi, sorunların araştırılması, toplumsal yapılanma içersinde bireyler ve toplumlar için yaşlılığın yerinin anlaşılması ve değerlendirilmesini kolaylaştırır.

Yaşlılık bir disiplin olarak sosyolojinin de ilgi alanı içindedir. Sosyolojik bakış açısı yaşlılığın incelenmesi, sorunların araştırılması, toplumsal yapılanma içersinde bireyler ve toplumlar için yaşlılığın yerinin anlaşılmasını ve değerlendirilmesini kolaylaştırır. Yaşlılığın ne olduğu, yaşlılara toplumsal kurumların nasıl yardımcı olabileceği, yaşlılık sorunları konusunda alternatif yaklaşımların neler olabileceği, yaşlılığa ilişkin ne tür sosyal politikaların oluşturulabileceği, alternatif çözümlerin neler olabileceği gibi sorular sosyolojik bakış açısıyla araştırılıp değerlendirilebilir. Bu bağlamda gelecek yıllarda sosyolojinin bir alt dalı olan Yaşlılık Sosyolojisi'nin öneminin artması beklenmektedir. Yaşlılık Sosyolojisi yaşlılığın toplumsal açıdan değerlendirilmesi, yaşının toplumsal uyumu, kendini algılaması, toplumsal yaşama aktif katılımının sağlanması, yaşlılığa yönelik politikaların belirlenmesi gibi konularda yaklaşım ve kuramları genel sosyoloji ile bağlantılı olarak ele alan bir alt disiplindir.

Toplum, yaş faktörünü toplumsal rolün kazanılmasında ve kaybedilmesinde, davranış beklentilerinde, kaynakların ve fırsatların toplumsal dağıtımında ve bireyleri sınıflandırmada bir gösterge olarak kullanır (Morgan ve Kunkel; 1998:6). Sosyolojide de yaş toplumsal bir kategori olarak değerlendirilmektedir. Sosyoloji toplumda kimin yaşlı olduğu, bu kişilerin nasıl davranmaları gerektiği, toplumun diğer kesimlerinin onlara nasıl davranmaları gerektiği konusundaki görüşlerin önemini de vurgular.

Bu çalışmada yaşlıların karşılaşılabilecekleri sosyal sorunlar, yaşlılar ve yetişkin çocukları arasındaki kuşaklararası dayanışma, destek, yardım ilişkileri sosyolojik bir perspektifle değerlendirilecektir. Çalışmamızda sıklıkla kullandığımız bazı kavramlar aşağıda verilmiştir.

Yaşlı

Belli bir yaşın üstündeki insanlar yaşlı olarak nitelenmektedir. Ancak bu yaşın hangi yaş olduğu belli değildir çünkü toplumlara ve zamana göre değişebilmektedir. Yaşlı nitelemesi genelde takvim yaşı temelinde yapılmaktadır. Örneğin Dünya Sağlık Örgütü'ne göre yaşlı kategorisi kronolojik olarak 65-74 yaşdır. Ancak kronolojik bilgi bize niteliğe ilişkin bilgi vermez. Yaşının anlaşılması, sosyal, psikolojik ve kültürel bağlamların birlikte ele alınması ile mümkündür. Bu bağlamda yaşlanma ve yaşlılığın tanımlanması, yaşının ne olduğunu ortaya koyacaktır (Baran vd 2005:24).

Yaşlanma

Yaş artık yalnızca takvim yaşı olarak değil, kültürel bir kategori olarak değerlendirilmektedir. Batı'da yaşlı nüfusun artması, bir yandan gerontolojiye olan ilginin artmasına, diğer yandan politik, ekonomik ve sosyal düzenlemelere gidilmesine yol açmıştır. Yaş giderek etnik köken, toplumsal sınıf ve toplumsal

cinsiyetle birlikte ele alınmaya, farklı yaşlanma dünyaları araştırılmaya başlanmıştır. Morgan ve Kunkel (1998) yaşlanma sürecinin makro ve mikro eksenli incelenebileceğini, mikro düzeyde sosyal psikolojik araştırmaların, makro düzeyde yapısal faktörlerin araştırılabileceğini belirtmektedir. Mumford (1968) yaşlanma sürecini üç evrede ele almaktadır. Doğurganlığın sona erdiği kırkbeş yaş civarı birinci evre, ekonomik anlamda emekli olma ikinci evre, fizyolojik kötüleşmenin başlaması da üçüncü evre olarak belirtilmiştir (Akt. Baran vd. 2005:25-27)

Yaşlılık

Yaşlılığı genellikle bireyin yaşına bağlı olarak tanımlama eğilimi yaygındır. Ancak bu tanımlama dönemlere, kültürel, sosyal ortamlara göre değişebilmektedir. OECD (1992) yaşlılığı “davranış ve ihtiyaçları değişen heterojen bir gruptan oluşan 65 yaş üzerindeki insanlar’ olarak ele almaktadır. “Yaşlılık biyolojik, kronolojik, psikolojik ve sosyal olmak üzere farklı alanlarda yorumlanmaktadır. Biyolojik yaşlılık, insan organizmasındaki fonksiyonların azalması ve hücre kayıpları olarak tanımlanmaktadır. Kronolojik yaş, doğumdan ölüme kadar geçirilen yaş evrelerini kategoriler halinde değerlendirmektedir. Psikolojik yaş, kişinin hissettiği yaş olarak kabul edilmektedir. Sosyal yaşlanma ise statü ve rol kayıplarıyla yaşamdan yavaşça geri çekilme, çevrenin kişiyi yaşlı olarak değerlendirdiğinin algılanması ile anlam kazanmaktadır” (Akt.Baran vd. 2005:27-29).

Hızlı toplumsal değişme, farklı gelişmişlik düzeyleri, toplumlardaki bireylerin toplumsallaşma süreçlerini, yaşam deneyimlerini etkileyerek yaşlılığa ilişkin farklı anlamların ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

Yaşlılık genellikle fiziksel görünüşle atfedilir. Ancak fiziksel olarak yaşlı görünümlü olan bir kişi sosyal davranışlar açısından çok daha genç davranışlara sahip olabilir. Bu nedenle takvim yaşı ile insanların kendilerini algıladıkları yaş arasında “işlevsel yaş” ve “toplumsal yaş” ayrımı yapılmaktadır. Eckert’de “araştırmalarda takvim yaşından ziyade yaşa anlamını veren hayat tecrübelerine odaklanılması gerektiğini” öne sürmektedir (Akt. Kalaycıoğlu vd. 2003:9).

Yaşlılığın sosyal anlamı

Yaşlılığın sosyal anlamı, yaşlanmanın fiziksel ve zihinsel yetenekler üzerindeki etkileri konusunda bazı inançlarla ilişkilidir. Yaşlanma çoğunlukla tolere edilebilir, dereceli bir değişim sürecidir. Ancak bu değişiklikler sosyal gerçeklikten etkilenir. “Toplum yaşa bağlı olarak bireyleri sosyal yapı içinde çeşitli rol ve konumların içine ya da dışına almak, kaynakların dağıtımını sağlamak bakımından ayırıştırır. Bu özellikler sosyal yaşlanma kavramını anlamamıza yardım eder. Örneğin ilkokula başlama yaşı, işe girme yaşı, oy kullanma yaşı gibi yaşa bağlı düzenlemeler toplumsal örgütlenmelerde statülere bağlanan rollerin yerine getirilmesi için oluşturulmuş kurallardır” (Baran 2001:15).

Türkiye’de Yaşlılık İstatistikleri

Türkiye genç bir nüfusa sahip olsa dahi nüfusu giderek yaşlanmaktadır. Türkiye’nin nüfusu göz önüne alındığında ülkemizdeki yaşlı sayısının dünyadaki birçok ülkenin toplam nüfusundan fazla olduğu görülmektedir. Devlet İstatistik Enstitüsü’nün (DİE) 2002 verilerine göre Türkiye’de yaşayan 65 milyondan fazla insanın sadece % 5.5’i 60 yaş ve üzeridir. Geri kalan çoğunluk bu yaşın altındadır ve % 60’ı da 30 yaş ve altındakilerden meydana gelmektedir. 65 yaş üzeri nüfusun oranının 2025’te % 9.7 ye ulaşması beklenmektedir. Bu durumda yaşlıların sayısı artmaktadır. Yaşam beklentisi konusundaki rakamlar da nüfusun giderek yaşlandığını göstermektedir. 1960’larda kadınlar için 54 yıl, erkekler için 51 yıl olan yaşam süresi beklentisi 2030 yılında erkeklerde 74 yıl, kadınlarda 79 yıl olarak öngörülmektedir (OECD 2000:209-11).

Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) verilerine göre Türkiye’de yaşlıların bakımı % 56.5 oranında kendileri tarafından sağlanmakta, % 41.4’ ü ise çocukları tarafından bakılmaktadır. Yaşlı nüfusun yarıdan fazlası çocuklarından en az biriyle birlikte yaşamaktadır. Kadınlarda bu oran erkeklerden daha yüksektir. Bu durum kadınların sayıca fazla olmalarının yanı sıra erkeklere göre çocuklarıyla yaşarken çocukların yaşamına çeşitli yönleriyle katkı sağlayabilmeleri ile ilgili değerlendirilebilir. Yaşlı nüfusun % 14.4’ü kendilerine en yakın çocuklarının çok yakınında oturmakta, % 14.1’i çocuklarıyla aynı muhitte, % 10.5 i ise yakın muhitte oturmaktadır. Bu durumda Türkiye’deki yaşlıların % 39’u çocuklarıyla yakın oturmaktadır. Yaşları ilerledikçe çocukları ile birlikte oturan ya da çocuklarının yakınında yaşayan yaşlı oranının arttığı görülmektedir. Yaşlıların bir kısmı yaşamlarının son dönemlerinde geçici bir süre için evlatlarına sığınmaktadır ki bu durum literatürde geçici geniş aile başlığı altında incelenmektedir.

TNSA’nın sonuçlarına göre Türkiye nüfusunun % 64’ü kentlerde yaşamaktadır. Ancak yaşlı nüfus için durum değişiktir. Yaş grupları gözetilmeden bakıldığında köyde ve kentte yaşayan yaşlı nüfus sayısı birbirine yakındır (Ünalın 2000:5). Bununla beraber genel olarak baktığımızda yaşlı nüfusun önemli oranda kırsal kesimde yaşadığını ve özellikle köylerde yaşayan yaşlıların da düşük eğitim düzeyine sahip olduğunu söylemek mümkündür (Kalaycıoğlu vd 2003:33). Köylerde görece yaşlı nüfusun fazla olmasının nedenleri arasında, kentlerin karmaşası, kalabalığı, kirliliği, hayat pahalılığının yanı sıra insanların doğdukları yere olan bağlılıkları sayılabilir. TNSA verileri büyük şehirleri kapsayan bölgede, kırsaldaki yaşlıların % 42.9’unun bakımını çocukları ya da evlatlıklarının üstlendiği, şehirde ise bu oranın % 30.5 olduğunu göstermektedir.

“Kır ve kent tartışması bağlamında yaşlıların ekonomik bağımsızlıkları ve sosyal güvenlik çatısı altında olup olmadıkları da Türkiye’deki yaşlılığın anlaşılması açısından önemlidir” (Kalaycıoğlu vd. 2003:33). TNSA verilerine göre, büyük şehirlerde eşinin ya da kendinin geliriyle yaşayanların oranı % 65.6 iken, kırsal kesimde bu oran % 51.1’e düşmektedir. Bu durumda büyük

kentlerdeki yaşlıların, köydekilere göre ekonomik açıdan daha bağımsız olduğu söylenebilir.

Yaşlılık Sorunları

Yaşlılık imgesi her toplumda bir dizi yaşanmışlıkların sonucu olarak kültürel bağlamda oluşmaktadır. Kültürel farklılıklar çerçevesinde ele alındığında hayat evreleri arasında en az ritüelleştirilen evre görünümündedir (Skolovsky 1997:3). Yaşlılık, insan yaşamının belirli bir aşamasını oluşturan, kendine özgü üstünlükleri ve eksikleri olan bir dönemdir. Dolayısıyla bu dönemde de diğerlerinde olduğu gibi kaybedilen roller ve kazanılan roller söz konusudur. Yaşlılıkla birlikte ekonomik, sosyal, psikolojik, fiziksel gereksinimler de önceki yıllara göre değişmektedir (Baran 2001:14-32). Kısaca bu dönem değerler, alışkanlıklar ve davranışlardaki farklılaşmalarla birlikte çeşitli sorunları da beraberinde getiren bir dönemdir.

İnsanlar yaşlandıkça baş edilmesi zor fiziksel, duygusal, maddi sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Yaşlılık döneminde en sık karşılaşılan sosyal sorunlar arasında çalışma yaşamından emekliliğe geçiş, gelirdeki düşme, eşin vefatı, büyükanne, büyükbaba rolüne geçiş, sosyal ilişkilerde bozulma, rol ve statü değişikliklerini sayabiliriz.

Yaşlı insanların temel kaygılarından biri toplumsal dünyaya tüm yönleriyle katılabilme yeteneklerini korumaktır. Ancak yaşlanma herkes tarafından aynı biçimde yaşanan bir olgu değildir. Sınıf, toplumsal cinsiyet yaşlanma deneyimini etkileyen önemli etkenlerdir. Yaşlılık toplumsal cinsiyet boyutu olan bir olgudur. Kadınların genelde erkeklerden daha fazla yaşamaları ileri yaşı büyük ölçüde “dişi”leştirir. İleri yaşlar, önceki deneyimlerden büyük ölçüde etkilenir. Çocukların bakımı, ev işleri gibi sorumluluklardan dolayı kadınlar genel olarak işgücüne erkeklerden daha az katılırlar. Bu da ileri yaşlarda kadınların maddi koşullarını olumsuz biçimde etkiler. Yapılan çalışmalar yaşlı kadınların erkeklere göre hem daha düşük bir gelire sahip olduğu, hem de ev, araba gibi menkul ve gayrimenkul sahipliği gibi kaynaklar açısından daha fazla bir eşitsizlik yaşadıklarını göstermektedir. Genel olarak yaşlılar diğer nüfus kesimlerine göre daha dezavantajlıdır. Emeklilik yaşlı insanların yaşam standartlarında önemli sayılabilecek ölçüde gelir kaybına neden olmaktadır. (Giddens 2005:161-165).

Çalışan rolünden emekli rolüne geçiş hem ani, hem de aşamalı kabul edilir. Çünkü bir günde çalışan rolünden emekli rolüne geçilmektedir. Diğer yandan birey emekli olacağını bildiğinden bu geçişe hazırlıklıdır. Olumlu açıdan bakıldığında emekli olmadan önce kendini yeni statüsüne hazırlayarak, kendisi için uygun faaliyet alanlarını planlayarak, kendinden sonrakiler için bir model teşkil edebilir. Diğer taraftan çalışma yaşamının sona ermesine bağlı olarak eski toplumsal güç ve saygınlığın azalması olumsuz bazı algılamalar içine girilmesine de yol açabilir.

Eşin vefatıyla birlikte gelen dulluk yaşlıları çok olumsuz bir biçimde etkilemektedir. İleri yaşlılıkta böyle bir olayın yaşanması, sağlığın iyice bozulmasıyla birlikte, eşin ölümünün ardından kısa bir süre sonra diğer eşin

de yaşamını yitirmesine yol açabilir. Diğer taraftan yaşlı birey, eşin kaybıyla birlikte yalnız kalma, güven duygusunun azalması, kendini kimsesiz hissetme gibi duyguların etkisiyle, yaşamı anlamsız bulmaya başlayarak bir yabancılaşma süreci içersine girer. Özellikle dul kalan erkekler sürekli kendilerine bakacak birilerine ihtiyaç duyarlar. Bu durumda formel ya da informal çözüm yollarına başvurulur. Aile bireylerinden biri bakımı üstlenebilir, dul kişi yeniden evlenebilir ya da bakımının sağlanması için huzurevine gönderilir.

Yetişkin çocukların evliliğinden doğan çocuklar, büyükanne ve büyükbaba statüsünü de beraberlerinde getirirler. Özellikle Türkiye’de gelinin ya da evli kızın kamusal alanda çalışıyor olması ve ekonomik sıkıntı içinde bulunmaları toruna ya da çocuğa bakacak birine ihtiyaç duymalarına neden olur. Bu durumda büyükanne ve büyükbabalar devreye girer. Ailede gelin/kız ister çalışsın, ister çalışmasın büyükanne ve babalar otomatik olarak torunlar üzerinde söz hakkına sahiptir. Kırsal alanlarda kadının erkek çocuğu olması bir statü göstergesi olmasına rağmen, kentsel alanlar, endüstrileşmiş bölgeler için statü göstergesi sayılmaz. Büyükbaba ve büyükanne rolleri yaşlıların günlerinin geçmesini sağlayan ve onları özleyen bir atmosferde geçtiği için yaşama olan bağları artar (Kağıtçıbaşı 1990). Yaşlılar genellikle torunlarına karşı daha hoşgörülü ve sevgiyle yaklaştıkları için, kendi çocuklarıyla yaşadıkları çatışmaları onlarla yaşamazlar.

Geçmişte sahip olunan bazı sosyal rollerin yitirilmesi yaşlıların karşılaştıkları sorunlar arasındadır. Roller bireyin kendilik algısına temel oluşturduğu için yaşlıların rollerini yitirmeleriyle birlikte sosyal kimlik ve kendine güven duygusunun yitirilmesi sonucu da ortaya çıkabilmektedir. Tüm yaşlılar için olmasa da bazıları açısından kendilerini “yararsız” hissetmeleri söz konusu olabilmektedir. Diğer taraftan yeni rol üstlenme konusu da yaşlıların kendilerine uygun rol modeli bulamaması ya da bu konuda yeterli motivasyonun olmamasına bağlı olarak gerçekleşmemektedir. “Bu dönemde aile içindeki rollerin değişmesi ve bir kısım rollerin de kaybolmasıyla birlikte, kişinin kendisiyle ilgili algı ve tutumları olumsuz yönde etkilenebilir. Yaşlının kendisi hakkındaki olumsuz duygu ve düşüncelerini değiştirerek, sahip olduğu niteliklere, yeteneklere ve kendine güven duymasını sağlamak, onun yaşlılık dönemini huzurlu ve mutlu geçirmesi açısından gereklidir” (Çamur’dan akt. Öztop ve Telsiz 2001). Bu nedenle yaşlılara kuşaklar arası desteğin sağlanması son derece önem kazanmaktadır.

Türk toplumunda yaşlılar ailenin vazgeçilmez bir unsuru olduğu için, genel olarak ülkemizde yaşlının gereksinimlerinin karşılanması aileye düşmekte ve yaşlı açısından aile, başlıca psikolojik ve toplumsal nitelikli bir destek sistemi olmaya devam etmektedir (Emiroğlu 1995).

Yaşlılarla yetişkin çocuklar arasındaki ilişkiler

“Ülkemizde yaşlıların bakım gereksinimlerine yanıt vermek amacıyla yaşlılara götürülen hizmetler arasında kurum bakımı da yer almaktadır. Ancak, kurum bakımı yaşlılar tarafından fazla benimsenmemekte, genellikle zorunluluğa

dayalı bir kalış söz konusu olduğundan, kendilerini yalnız ve terkedilmiş hissettiklerini belirtmektedirler” (İçli 2004:15). Bu durumda aile yaşlılar açısından destek sağlayan en önemli araç durumuna gelmektedir.

Yaşlılar üzerine yapılan araştırmalarda, yaşam koşullarının iyileşmesi, ömür beklentisinin artmasına bağlı olarak yaşlı bakımında ailenin rolü üzerinde durulmaktadır. Yaşlıların aileleri ve toplum tarafından daha fazla desteklenmeleri önem kazanmaktadır. Sosyal bakım modeli, hem formel, hem de informal destek faaliyetlerini içeren bir modeldir. Yaşlılara informal bir sistem olarak aileleri tarafından bakılması, gerektiğinde ailelere formel organizasyonlar yoluyla tamamlayıcı destek sağlanması önerilmektedir (Akt. Baran vd. 2005:33-34). Yaşlıların bakımında en önemli rol eşe düşmesine rağmen eşlerin de yaşlanarak zaman içinde güçsüzleşmesi ile birlikte yetişkin çocuklar bu görevleri üstlenme durumuyla karşı karşıya kalmaktadırlar. Özgen ve Babekoğlu'nun yaptığı bir araştırmada, bakıma muhtaç ya da engelli ebeveynlerin evde bakılması ve sorumluluğu çocukların üstlenmesi önerilmektedir. Çocukların ayrıca toplumsallaşma ve duygusal destek açısından önemli bir rol oynadığı, yaşlılar ve formel hizmetler arasında bir köprü oluşturduğu da belirtilmektedir. Formel bakımın en son çare olarak düşünülmesi, formel bakımın kurum bakımından çok ev bakımına odaklanması ve evde bakım sisteminin canlandırılması önerilmektedir (Akt. Baran vd. 2005:34).

Geleneksel toplumlarda yaşlı ana baba ile ilgilenme ailenin sorumluluğu olarak kabul edilmektedir. “Özellikle yetişkin çocukların bu rolü üstlenmesiyle de yetişkin çocuk en önemli destek ve sosyal iletişim kaynağı olmaktadır” (Halpern 1987). Çocukların yetişkin hale gelip kendi ailelerini kurdukları dönemde de ana baba ve çocuklar arasındaki ilişkilerin devam ettiği görülmektedir. Çocuklar bir yandan maddi sorunlarını çözmeye çalışırken, diğer taraftan da yaşlı ana babaya bakma çabası içersine girmektedirler. “Çocukların ana babalarının bakımını üstlenmeleri, yaşlılar tarafından en iyi destek olarak kabul edilmekte ve bu destek yaşlıların huzurevlerine girişlerini erteleyerek aile dışından yardım isteme gereğini ortadan kaldırmaktadır” (Wolk ve Tellen 1976).

Yapılan araştırmalar yaşlılık çağında kuşaklar arası ilişki ve etkileşimlerde sevgi alışverişinin, yeni kurulan aile bağları ve büyükanne/büyükbaba rolü ile yoğunlaştığını göstermektedir. Yaşlıların birikimlerinden yararlanarak deneyimlerini paylaşmanın gençlerin yaşamında katkı sağladığı da anlaşılmaktadır.

Yaşlı ana babalarla çocukları arasındaki ilişkilerde yardım ve destek beklentisi tek taraflı değildir. Yetişkin çocuklar ve ana babalar birbirlerine karşılıklı olarak yardım etmektedirler. Yaşlıların çocuklarına yaptıkları yardımlarla, çocukların ana babalarına yardımları benzerlik göstermektedir. Çocuklar yaşlı ana babalarına hastalık, yaşlılık ve sakatlık durumlarında bakım sağlama, alışveriş, ev işleri gibi yardımlar sağlayarak yaşlıların ekonomik durumlarına yardımcı olmaktadır. Yaşlı kuşaktan çocuklara ise parasal yardımlar, çocuk bakımı ve yetişmesi, aile içi kültürel değerlerin özellikle torunlara aktarılması

gibi destekler söz konusudur. Kalaycıoğlu ve Tılıç'a göre, Türkiye'de aile önemli bir destek mekanizması işlevini görmektedir. Bu destek akışı ise sadece yetişkin çocuklardan ebeveynlere değil, ebeveynlerden çocuklara doğru da olmaktadır. Özellikle gençler için maddi, yaşlılar için manevi destek biçimindeki bu dayanışma sorunlarla başa çıkmada etkili görülmektedir (2000:524-529). Türkiye'de yaşlıların geleceği güvence altına almanın bir yolu olarak gelirlerini çocuklarına miras olarak bırakma yerine, onlar için harcıyıp onlarla mutlu geçinmeyi tercih ettikleri de belirtilmektedir (Kalaycıoğlu ve Tılıç 2001:540).

Yaşlıların çocukları ile olan ilişkilerini sürdürmelerinde cinsiyet faktörü de etkili olabilmektedir. Kız çocukları erkeklere göre çalışsın ya da çalışmasın daha fazla sorumluluk yüklenmektedir. Yaşlılara yardım ve destek sağlanmasında da cinsiyete göre farklılıklar görülmektedir. Örneğın erkek çocuklar daha çok maddi konular, tamirat gibi işlerde, kız çocuklar ise duygusal konularda, yemek, temizlik gibi ev işlerinde destek sağlamaktadır.

Günümüzde yaşlıların eğitim düzeyinin geçmişe göre daha yüksek olması, çocuklarına maddi yönden daha az bağımlı olmalarına yol açabilmektedir. Yaşlı ana babaların çocuklarından beklentilerinin giderek azaldığını gösteren araştırmalar da mevcuttur (Mancini ve Blieszner 1989).

Yetişkin çocukların ana babalarına bakması onlara psikolojik bir tatmin sağlayabilir. Ancak diğer yandan yeni kurduğu ailesiyle ilişkilerinde ya da bireysel anlamda bazı sorunlara da yol açabilir. Özellikle sağlığı bozulmuş ileri yaştaki yaşlıların bakımının, yalnızca evlat ya da evlatlar tarafından yapılması yetişkin evladın da sosyo-psikolojik sorunlar yaşamasına yol açabilmektedir. Literatürde "manevi yük" olarak kavramsallaştırılan bu durum, yetişkin evladın işine, eşine, çocuklarına kendisine ayırabileceği zamanın yeterli olmamasına neden olmaktadır. Evli yetişkin evlatlarda bu duruma daha sık rastlanmaktadır. Yetişkin evladın yaşamı, ailesi ile baktığı yaşlı arasında sıkışıp kalmaktadır. Bu bağlamda ailenin dışarıdan profesyonel destek alması, formel kurumlarla işbirliği içinde olması kaçınılmaz görülmektedir (Baran vd 2005:282).

Yaşlılığa aile içinde verilen önem yaşlının bakım ve sorumluluğunun aile tarafından alınması, yaşam aranjmanları konusunda yapılan araştırmalar mevcuttur. Aykan ve Wolfun araştırmasında modernleşmeyle birlikte çekirdek aile sayısının artmasına rağmen, yaşlıların çocuklarıyla aynı muhitte yaşama biçimini tercih etmelerinin Türkiye'de yaşlılar ve çocuklar arasındaki aile ilişkilerinin hala sürmesiyle ilişkili olduğu belirtilmektedir (2000:418). Aytaç, Türk aile yaşantısında güçlü aile bağlarının önemini sürdürdüğünü, modernleşmeye bağlı olarak gelenekler büyük ölçüde değişmiş olsa bile çocukların anne ve babalarıyla aynı muhitte oturarak onlarla ilgilenmeye devam ettiklerini belirtmektedir. Bir diğer araştırmaya göre, Türkiye'de çocukların kendi özerk yaşantılarını koruyarak yaşayabilmesine olanak sağlayan aynı muhitte yaşlılarla beraber yaşama biçimi genel olarak tercih edilen yöntemdir. Birlikte oturma pratiği yerine ailenin yaşlılarıyla aynı muhitte oturma pratiğinin Türkiye'de aile bağlarının hala güçlü konumunu

koruduğunu gösterdiği de ifade edilmiştir. Ancak bu araştırmalarda aileler arasındaki coğrafi birliktelik, geliştirilen ilişkinin niteliğine dair bilgi vermediği için Türkiye’de aile bağlarının hala güçlü konumda olduğunun söylenemeyeceği eleştirisi de yapılmaktadır.

Ünalın (2000) ise, Türkiye’de yaşlıların hem kendi evlerinde yalnız yaşamayı bağımsız bir hayat sürmeyi istediklerini, hem de çocuklarıyla yakın oturarak onlara manevi destek olmayı tercih ettiklerini öne sürmektedir. Baran’ın yaptığı bir araştırmada da yaşlıların gerek çocuklarını rahatsız edeceklerinden, gerekse kendilerinin rahat edemeyeceklerinden söz ederek kendi evlerinde oturmayı ve çocuklarının sık sık kendilerini ziyaret etmesini tercih ettikleri belirtilmiştir (2003:135).

Ana baba ile yetişkin çocuklar arasında olumlu ilişki kurabilme çocukluğun ilk yıllarında çocuğun ana babaya bağımlı olduğu yıllara uzanmaktaysa da bu dönemlerde sıcak bir ilişki kuramayan yaşlı ana baba ve çocuklar arasında da ilerleyen yaşlarda karşılıklı sevgi ve saygı bağları oluşabilmektedir. Bu durum yetişkin çocukların ana babalarının rollerine benzer roller üstlenmeye başlamasıyla, belli bir olgunluğa ulaşmalarıyla ilişkili görülmektedir.

Yaşlı ana babalarla çocuklar arasındaki iletişimin sıklığı da yaşlıların kendilerini iyi hissetmelerini sağlamaktadır. Bununla birlikte ilişkilerin niteliği, niceliğinden daha önemlidir. İlişkinin sevgiye dayalı olup olmaması ya da bir zorunluluk duygusuyla gerçekleştirilip gerçekleştirilmemesi nitelik açısından farklılık yaratmaktadır. Ana baba ve yetişkin çocuklar arası dostça, sevgiye dayalı ilişkiler ana babaya destek sağlama konusunda motive edici bir öge olarak görülmektedir.

Sonuç

Yaşlıların aile bireyleri ile olan ilişkileri onların toplumla bütünleşmesi, yaşamdan aldıkları tatminin artmasında oldukça önemlidir. Ancak toplumsal değişmeye bağlı olarak ailede ortaya çıkan değişimler, yaşlıların aile içindeki rollerini de değiştirmiştir.

Yetişkin çocuklar ana babalarına yaşlılıklarında destek sağlasalar da yaşlılığın getirdiği değişimleri anlama konusunda yetersiz kalabilmektedir. Bu nedenle ailelere sağlanacak destek ve danışmanlık hizmetleri son derece önemlidir. Giderek yaşlı oranlarının arttığı Türkiye’de yaşlı nüfusun sorunlarına ve gereksinimlerine cevap verebilecek yeni hizmet modellerinin geliştirilmesine, yaşlıya aile yanında bakım ile birlikte profesyonel destek sunulmasına, bu konuda gerekli düzenlemelerin yapılmasına ihtiyaç vardır.

Yararlanılan Kaynaklar

Aykan, H. ve Wolf, D.A. (2000). “Traditionality, modernity and household composition”. *Research on Aging*, 22(4):359-421.

Baran, A.G. (2001). Yaşlılığın sosyal statü ve roller bakımından analizi”. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 1(1):14-32.

- Baran, A.G. (2003). "Yaşlılığın anlamı üzerine niteliksel araştırma". *II.Ulusal Yaşlılık Kongresi*, 9-12 Nisan, Denizli. (s:121-140).
- Baran, A.G. (2000). "Yaşlılık sosyolojisi", *Yaşlılık:Disiplinlerarası Yaklaşım, Sorunlar, Çözümler*. (Ed:V.Kalınkara). Odak Yayınevi, Ankara.
- Baran, A.G., Kalınkara V., Aral N., Akın G., Baran G., Özkan Y., (2005). *Yaşlı ve Aile İlişkileri*. T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Genel Yayın No:127, Ankara.
- Emiroğlu, V. (1995). *Yaşlılık ve Yaşlının Sosyal Uyumu*, Şafak Matbacılık Ltd. Şti., Ankara.
- Giddens, A. (2005). *Sosyoloji*, 2. Baskı, Ayraç Yayınevi, Ankara, (s.161-163).
- İçli, G. (2004). "Huzurevinde kalan yaşlılar üzerine bir araştırma", *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 7(1):5-24.
- Halpern, J. (1987). *Helping Your Aging Parents*, Mc. Graw Hill Book Company, Boston.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1990). *İnsan Aile Kültürü*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Kalaycıoğlu, S. ve Rittersberger-Tılıç, H. (2000). "Intergenerational solidarity networks of instrumental and cultural transfers within the migrant families in Turkey", *Aging and Society*, 20:524-529.
- Kalaycıoğlu, S. ve Rittersberger Tılıç, H. (2001). "Yaşlı ve genç kuşaklar arasında sosyal, kültürel, ekonomik bağların ailenin refah düzeyine etkisi", *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 1(2):65-75.
- Kalaycıoğlu S., Tol U, Küçükural Ö., Cengiz, K. (2003). "Yaşlılar ve Yaşlı Yakınları Açısından Yaşam Biçimi Tercihleri", Türkiye Bilimler Akademisi Raporları Sayı:5, Ankara.
- Mancini, JA and Blieszner, R. (1989). "Aging parent and adult children:research themes in intergenerational relations". *Journal of Marriage and the Family*, 51(2):275-290.
- Morgan, L. and Kunkel, S. (1998). "Aging, Concepts and Controversies", Pine Forge Pres, Thousand Oaks.
- OECD (2000) "Reforms For Aging Society, Social Issues", OECD Publications.
- Öztop, H. ve Telsiz, M. (2001). "Yaşlı ana babaların yetişkin çocukları ile ilişkileri", *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 1(1):57-62.
- Skolovsky, J. (1997). "The Cultural Context of Aging Worldwide Perspectives", Bergin and Garvey, Westport, Connecticut, London.
- Türel, G. (2001). "Yaşlılar için kentte konut" *I.Ulusal Yaşlılık Kongresi*, 10-11 Ekim 2001, Ankara. (s:25-34).
- Ünalın, T. (2000). "The status of the old age population in Turkey", *Nüfusbilim Dergisi*, 22(1):25-35.
- Wolk, S. and Tellen, S. (1976). Psychological and social correlates of life satisfaction as function of residential constraint", *Journal of Gerontology*, 31(1):89-98.